

Aktualni dogodki prostorskih razsežnosti pri pouku regionalne geografije Evrope v gimnaziji: begunska kriza

Maja Rupnik

Zasebna britanska jezikovna šola It Sounds Fun (Jerez dela Frontera, Španija)
maja.rupnik4@gmail.com

COBISS: 1.02

Current Events of Spatial Proportions during Lessons on Regional Geography of Europe in General Secondary School: The Refugee Crisis

Povzetek

Učna obravnava aktualnih dogodkov prostorskih razsežnosti je skladna z izobraževalnim poslanstvom regionalne geografije Evrope v slovenski gimnaziji. Aktualnost in življenjskost sprožata kakovostno učno motivacijo, informiranost pa, kot imperativ vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, vodi v aktivno in odgovorno državljanstvo mladih. Begunska kriza je primer geografsko relevantnega aktualnega dogajanja v Evropi. Učitelji geografije in dijaki 3. letnikov izbranih gimnazij vključevanju aktualnosti v pouk regionalne geografije Evrope pripisujejo velik motivacijski, izobraževalni in vzgojni pomen. Dnevne informacije o begunski krizi vključujejo v pouk, njena učna obravnava pa se nanaša predvsem na prostorske in demografske značilnosti migracij ter njihove vzroke in posledice.

Ključne besede: aktualni dogodki, regionalna geografija Evrope, begunska kriza, migrantska kriza

Abstract

The discussion of current events of spatial proportions during lessons is in accordance with the educational mission of the regional geography of Europe in Slovenian general secondary schools. The topicality and real-world examples result in quality motivation to learn, while being informed is an imperative of education for sustainable development and leads to an active and responsible citizenship of young people. The refugee crisis is an example of a geographically relevant current event in Europe. Geography teachers and 3rd year students of select general secondary schools ascribe great motivational and educational importance to incorporating topicality into lessons on the regional geography of Europe. They incorporate daily information on the refugee crisis into lessons and discuss mainly the spatial and demographic characteristics of migrations, as well as their causes and consequences.

Keywords: current events, regional geography of Europe, refugee crisis, migrant crisis

Uvod

Aktualni dogodki puščajo sledi v pokrajini, družbi in posamezniku. Dinamično in kompleksno preoblikujejo razmere in življenje v lokalnem, regionalnem in globalnem prostoru ter

usmerjajo njegov nadaljnji razvoj. »Če gledamo televizijski dnevnik, lahko ugotovimo, da ni verjetno noben drug šolski predmet vsak dan tako povezan z dogajanjem doma, v Evropi in svetu kot geografija« (Senegačnik, 2005, 58).

»Ker je njen »predmet raziskovanja in obravnave vedno v določenem trenutku aktualen sodobni svet« (Popit, 2005, 150), aktualizacija predstavlja eno od temeljnih geografskih didaktičnih vodil. Da bi mu učitelj uspešno sledil, mora v prvi vrsti sam redno spremljati in razumeti aktualno dogajanje, k temu spodbujati dijake ter geografsko relevantne aktualne dogodke premišljeno vključevati v pouk geografije v gimnaziji. Ob njihovem prostorskem umeščanju, konkretizaciji in obogatitvi stalne učne snovi, aktualizacija krepi dijakovo sposobnost zavestnega spremljanja, celostnega razumevanja, kritičnega vrednotenja in premišljene uporabe dnevnih novic v vsakdanjem življenju. Znotraj ustreznega vsebinskega in metodološkega pristopa k obravnavi regionalne geografije sproža notranjo učno motivacijo dijakov ter razvija njihove kompetence, ki izhajajo iz vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (medijsko pismenost, medpredmetno povezovanje, kompleksno, kreativno in kritično mišljenje, anticipatorno in participatorno učenje, aktivno in odgovorno državljanstvo idr.), s čimer zvišuje kakovost pouka geografije. Smiselnost in nujnost

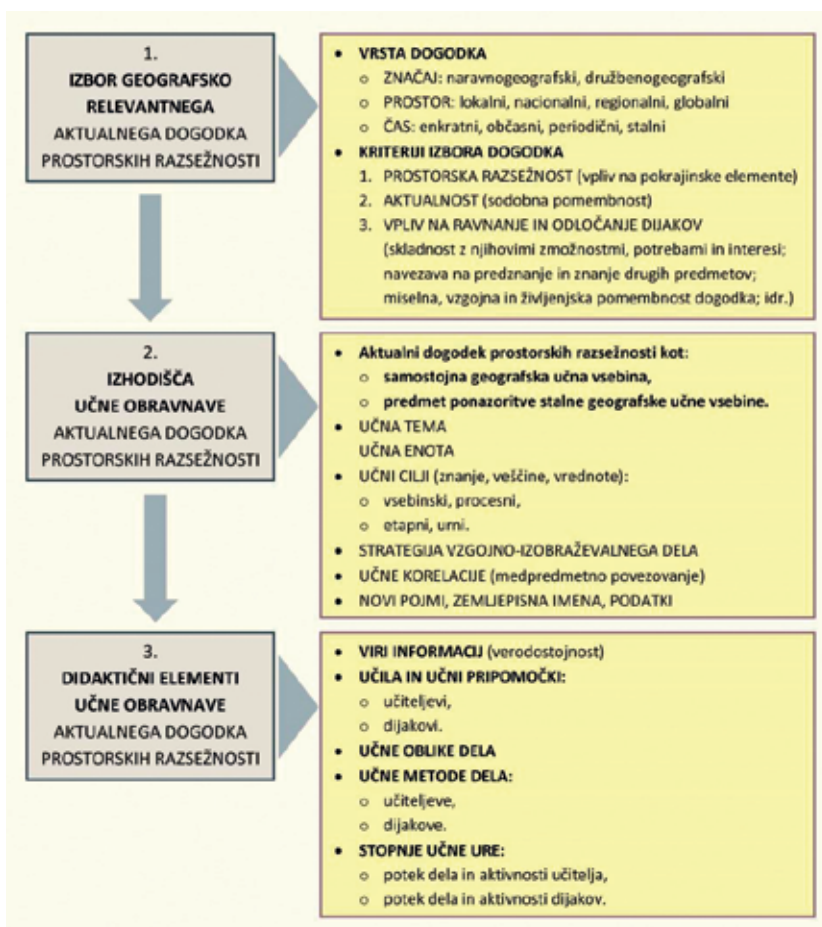
obrnave aktualnih dogodkov prostorskih razsežnosti pri pouku regionalne geografije v gimnaziji ob učnem načrtu (Polšak idr., 2008) ter predmetnem izpitnem katalogu za splošno maturo (De Simone idr., 2012) podpirajo tudi številna domača (Lilek in Lipovšek, 2006; Popit, Resnik Planinc in Umek, 2002; Polšak, 2008; Konečnik Kotnik in Javornik Krečič, 2010) in tuja (Haas in Laughlin, 2000; Devenci, 2007) strokovna dognanja.

Vključevanje aktualnih dogodkov v pouk regionalne geografije

Aktualizacijo pouka regionalne geografije je potrebno premišljeno načrtovati, skrbno izpeljati in konstruktivno evalvirati ter ugotovitve aplicirati pri nadaljnjem poučevanju. Učno obravnavo aktualnega dogajanja lahko načrtujemo v treh časovno-vsebinskih etapah. (1) V prvi glede na njegove glavne značilnosti presodimo, ali je primerno za vključitev v pouk regionalne geografije, pri čemer glavne kriterije predstavljajo regionalna razsežnost, aktualnost ter vpliv na ravnanje in odločanje dijakov. (2) V drugi definiramo izhodišča njegove učne obravnave. Vključimo ga lahko kot geografsko učno vsebino samo ali kot predmet njene ponazoritve. Če želimo zadostiti kriteriju aktualnosti, moramo relevantne dogodke v pouk vključevati čim prej, tudi neodvisno od trenutno obravnavane učne vsebine; le pri razmeroma trajnih dogodkih, ki bodo vzdržali pritiske časa, lahko njihovo vključitev prilagodimo letnemu učnemu načrtu in jih umestimo v ustrezno učno temo oz. učno enoto. V obeh primerih je potrebno definirati učne cilje, ki jih želimo doseči, strategijo vzgojno-izobraževalnega dela in morebitne učne korelacije ter izpostaviti dijakom nove pojme, zemljepisna imena in podatke. (3) Znotraj tretje etape izberemo tiste didaktične elemente, ki bodo omogočili kar se da učinkovito poučevanje in učenje o izbranem geografsko relevantnem aktualnem dogodku: verodostojen vir informacij, učila, učne pripomočke, učne oblike in metode dela ter stopnje učne ure.

Aktualna evropska begunska problematika

Begunska kriza, izbrano aktualno dogajanje prostorskih razsežnosti, označuje vzroke, potek, značilnosti in posledice migracijskega vala iz bližnjevzhodnih in afriških držav, ki se v evropski prostor steka na jugu in vzhodu ter skuša doseči ciljne države Srednje, Zahodne in Severne Evrope. Oznako begunskega mu pripisujemo

Slika 1: Načrtovanje učne obravnave aktualnega dogodka prostorskih razsežnosti pri pouku regionalne geografije
Vir: Rupnik 2016, 27.

zaradi večinske prevlade migrantov iz kriznih žarišč na Bližnjem vzhodu (Sirija, Afganistan, Irak), ki želijo v Evropi pridobiti status begunca. EU se z obravnavano problematiko sooča že nekaj let, v letih 2015 in 2016 pa beleži rekordno število nezakonitih prihodov, ki le še narašča. Prostorska razsežnost aktualnega dogajanja je velika, saj vsaj posredno zadeva Evropo kot celoto, še posebej pa neposredno udeležene vstopne, tranzitne in ciljne države migrantov. Čeprav znatnih demografskih sprememb v evropskem prostoru še ne povzročajo, so vse bolj izrazite njegove ekonomske in politične posledice ter delitev javnosti na podpornike in nasprotnike sprejema beguncev. Izbrano dogajanje je geografsko relevantno in primerno za obravnavo pri pouku regionalne geografije Evrope, ker dosega regionalne razsežnosti, ustreza aktualnosti časa in vpliva na razmere v evropski pokrajini in življenje ljudi v njej. Dnevne informacije množičnih medijev o begunski krizi vplivajo na mišljenje, odločanje in ravnanje dijakov, zato je smiselno, da jih s primerno didaktično konkretizacijo osmislimo in spodbujamo njihovo zavestno spremljanje dogajanja ter krepimo kritično vrednotenje le-tega in odgovorno odzivanje nanj. Učitelju geografije je za strokovno proučevanje »begunske krize« na voljo veliko virov, med katerimi močno prevladujejo prispevki množičnih medijev nad učnimi mediji. Številčnost virov olajša spoznavanje problematike, a zahteva visoko stopnjo strokovne kritičnosti. Največ verodostojnih kvantitativnih podatkov ponujajo spletne strani institucij EU (Frontex, Eurostat in EUportal.si) ter mednarodnih organizacij, ki se ukvarjajo z migracijami (IOM in UNHCR). Največ verodostojnih kvalitativnih informacij vsebujejo razna študijska zaključna strokovna dela (predvsem na temo vojnih konfliktov na Bližnjem vzhodu) in množični mediji (predvsem na temo političnih, gospodarskih in socialnih posledic begunske krize ter njenega poteka). Aktualna evropska begunska problematika ima prepoznaven geografski vzgojno-izobraževalni potencial, ki, ob vzrokih v bližnjevzhodnem prostoru in posledicah v evropskem, temelji predvsem na prostorskih in demografskih značilnostih begunskega vala z Bližnjega vzhoda.

Namen in cilji raziskave

Na podlagi anketnih vprašalnikov za učitelje geografije ter dijake 3. letnikov izbranih gimnazij smo želeli ugotoviti in ovrednotiti njihovo videnje, trenutno stanje in splošne značilnosti vključevanja geografsko relevantnih aktualnosti v pouk regionalne geografije

Evrope (*Ali anketiranci spremljajo geografsko relevantne dnevne informacije? Kako vrednotijo pomen njihovega vključevanja v pouk? Kakšen motivacijski učinek ima njihova učna obravnava? V kolikšni meri dosega cilje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj?*), znotraj tega pa tudi izbrane konkretne značilnosti morebitne učne obravnave t. i. begunske krize (*dijaki – njeno poznavanje, razumevanje in prostorsko umeščanje; učitelji – vsebinski in didaktični elementi učne obravnave, prednosti in težave, primeri dobrih praks*).

Metodologija raziskave in značilnosti vzorca

Uporabljeni sta bili deskriptivna metoda in kavzalna neeksperimentalna metoda raziskovanja. Osrednji raziskovalni tehniki sta bili anketiranje in statistična analiza rezultatov, raziskovalna pripomočka pa anketna vprašalnika za učitelje geografije ter dijake 3. letnikov gimnazije. V raziskavi je sodelovalo 10 učiteljev geografije in 160 dijakov 3. letnika iz sedmih izbranih gimnazij Podravske in Savinjske regije (neslučajnostni vzorec). Anketiranje je bilo izvedeno med 21. marcem in 5. aprilom 2016. Podatki so bili zbrani in obdelani kvantitativno in kvalitativno; obdelavo smo izvedli s statističnim programom IBM SPSS Statistics 22.

Rezultati raziskave

Aktualni dogodki prostorskih razsežnosti (ADPR) pri pouku regionalne geografije Evrope (RGE)

Večina anketirancev (vsi učitelji, 66,3 % dijakov) zavestno in redno spremlja dnevne informacije o geografsko relevantnih ADPR v Evropi, njihovo učno obravnavo pri pouku RGE pa vrednoti vsaj kot (zelo) pomembno (90,0 % učiteljev, 83,1 % dijakov), če ne bistveno (10,0 % učiteljev, 15,6 % dijakov). Vsi anketirani učitelji svoje dijake spodbujajo k zavestnemu spremljanju ADPR (pogovor, poročila, debate, govorni nastopi, domače naloge ipd.), a tovrstne spodbude zaznava le 63,1 % anketiranih dijakov. Prav tako vsi anketirani učitelji dnevne informacije o ADPR v Evropi vključujejo v pouk RGE (10,0 % vsako učno uro, 30,0 % enkrat tedensko, 40,0 % 1–2-krat mesečno, 20,0 % pa 3–5-krat letno), to vključevanje pa zaznava 89,4 % anketiranih dijakov. Učna obravnava ADPR pri pouku RGE ima v primerjavi s stalnimi učnimi vsebinami večji motivacijski učinek na večino anketiranih dijakov (da je ta učinek nekoliko/veliko večji, meni 90,0 % anketiranih učiteljev in 63,8 % anketiranih dijakov), ti pa so v

večini primerov aktualizacij pretežno notranje motivirani (to zaznava 60,0 % anketiranih učiteljev in 72,5 % anketiranih dijakov). V primerjavi z učno obravnavo stalnih učnih vsebin v večji meri dosega tudi cilje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj oz. pri večini anketiranih dijakov v večji meri razvija njegove izbrane prvine. V največjem deležu (83,8 %) so anketirani dijaki to ugotovitev podprli pri medijski pismenosti (anketirani učitelji s 40,0 %), v najmanjšem deležu (74,1 %) pa pri aktivnem in odgovornem državljanstvu (anketirani učitelji z 90,0 %), kar nakazuje na razhajanja med zaznavanjem enih in drugih. Vsi anketirani učitelji in slaba polovica anketiranih dijakov (47,5 %) so med primeri ADPR, ki so jih v šolskem letu 2015/2016 vključili v pouk RGE, navedli begunsko krizo, ob njej pa so odgovori najpogosteje omenjali tudi: ukrajinsko krizo, aktualne teroristične napade in naravne nesreče, naraščajoč evroskepticism, dnevne novice o evropskih okoljskih problemih ter političnem dogajanju v EU, vojni v Siriji in uporniških gibanjih na Bližnjem vzhodu ter gospodarsko krizo EU.

Slika 2: Besedni oblak najpogostejših odgovorov anketirancev na vprašanje o vključevanju konkretnih primerov dnevnih informacij oz. ADPR v pouk RGE v šolskem letu 2015/2016

Vir: Rupnik 2016, 84.

Begunska kriza oz. regionalne razsežnosti aktualne begunske problematike v Evropi

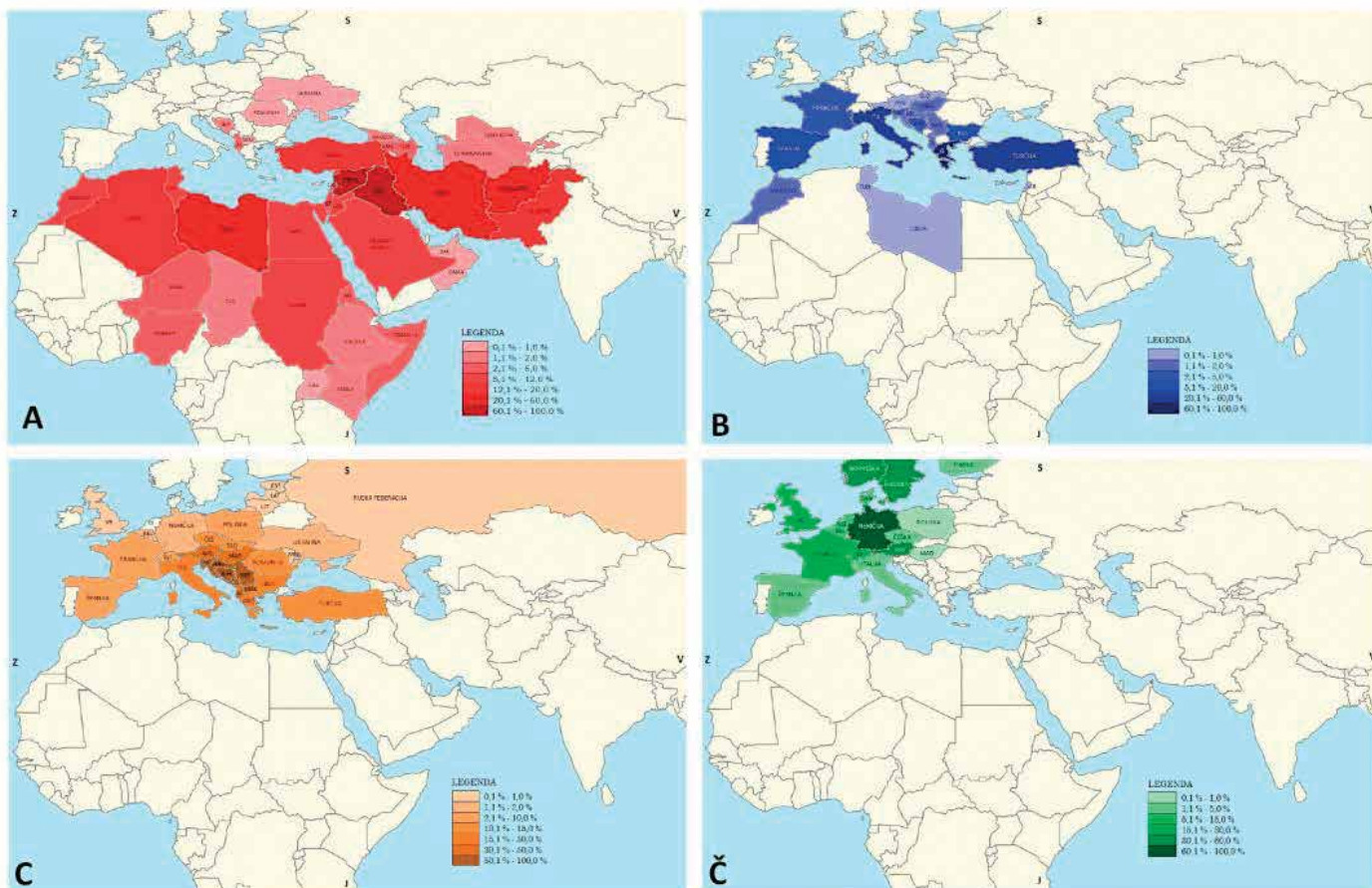
Večina anketirancev vključevanje dnevnih informacij o begunski krizi v pouk RGE vrednoti kot pomembno (90,0 % učiteljev in 75,0 % dijakov kot (zelo) pomembno, 10,0 % učiteljev in 14,4 % dijakov kot bistveno), vsi anketirani učitelji pa so jih v šolskem letu 2015/2016 vanj vključili vsaj enkrat, kar je zaznalo 95,6 % anketiranih dijakov. Učna obravnava se je najpogosteje nanašala na posledice (90,0 % anketiranih učiteljev), prostorske značilnosti (80,0 %) in vzroke migracij (70,0 %) ter

demografske značilnosti migrantov (60,0 %). V večini primerov (80,0 % anketiranih učiteljev) je vsebovala prostorsko umeščanje informacij na zemljevid. 60,0 % anketiranih učiteljev je na podlagi učne obravnave t. i. begunske krize spodbujalo razvoj dijakovih osebnostno-socialnih zmožnosti, jih vzgajalo za strpnost in multikulturalnost, 30,0 % pa se jih je osredotočilo tudi na dijakovo zavedanje lastnih državljskih pravic in dolžnosti na nacionalni, evropski in globalni ravni.

Predstave anketiranih dijakov sicer močno presegajo ključne bližnjevzhodne in afriške izvorne ter evropske vstopne, tranzitne in ciljne države begunskega vala, a je bila kljub temu na danem nemem zemljevidu največkrat pravilno označena bližnjevzhodna izvorna država nezakonitih migrantov Sirija (označilo jo je 96,9 % anketiranih dijakov; v večjih deležih so označili tudi Irak in Afganistan), vstopna evropska država Grčija (71,9 %; nato Italija), tranzitna Slovenija (67,5 %; nato Hrvaška), ciljna pa Nemčija (96,3 %; nato Švedska). Najbolje poznajo ciljne evropske države begunskega vala. Sirijo, Irak in Afganistan bi veljalo pri učni obravnavi še konkretnije izpostaviti, da bi jih prepoznali vsi dijaki. Obenem pa bi veljalo pojasniti vlogo Turčije v t. i. begunski krizi in izpostaviti dejstvo, da ne gre za eno od izvornih, temveč za bližnjevzhodno tranzitno državo. Presentljivo sta Slovenijo kot tranzitno državo, neposredno vpleteno v begunsko krizo, prepoznali le dobri dve tretjini anketiranih dijakov.

41,8 % anketiranih dijakov število nezakonitih migrantov, ki so vstopili v Evropo v letu 2015, ocenjuje previsoko (2–3 milijoni), 36,9 % pravilno (1–1,5 milijona), 19,3 % pa prenizko (100–500 tisoč). Njihovo spolno sestavo (72,3 % moških in 27,7 % žensk) velika večina anketiranih dijakov (82,5 %) ocenjuje pravilno, njihovo starostno sestavo (29,1 % mladega, 70,8 % zrelega in 0,6 % starega prebivalstva) pa je pravilno ocenilo 47,5 % anketiranih dijakov. V odgovorih na vprašanje o glavnih izvornih državah migrantov je 30,0 % vseh navedb predstavljala Sirija, 24,0 % Irak, 13,0 % pa Afganistan. Pravilno kombinacijo, ki je vsebovala vse tri omenjene države, je v svojem odgovoru podalo le 30 dijakov.

Anketirani dijaki kot glavni vzrok begunskega vala v izvornih državah najpogosteje (88,1 %) navajajo vojno oz. beg pred vojnim nasiljem, uničevanjem in smrtjo, a večina nima poglobljenega znanja o nastanku in poteku vojnih konfliktov na Bližnjem vzhodu (vpletenost globalnih akterjev omenja le 5,6 %, ISIS pa 13,8 % anketiranih dijakov). Znotraj

učne obravnave vzrokov t. i. begunske krize bi veljalo izpostaviti značaj »lokalnih spopadov med globalnimi akterji«, saj se tovrstne kompleksnosti zaveda majhen delež dijakov, obenem pa pojasniti delovanje uporniških gibanj proti državnim vladam na eni ter neodvisnih skupin (ISIS, Kurdi) na drugi, da jih bodo dijaki sposobni jasno razlikovati. Izpostaviti bi veljalo tudi odločilno vlogo vere ter posledice njene raznolikosti. Nujno bi bilo opozoriti tudi na nekatera zmotna mnenja o vzrokih, kot so npr. vojno stanje le v Siriji (v Afganistanu, Iraku, Pakistanu pa ne), islamizacija Evrope, splošna nerazvitost oz. zaostalost Bližnjega vzhoda ipd.

V njihovem razumevanju posledic aktualnega begunskega vala odseva senzacionalizem medijev; anketirani dijaki namreč v precejšnjih

deležih izražajo negativen odnos Evropejcev do migrantov (41,3 %), teroristične napade (19,4 %), porast nasilja (17,5 %) in kriminala (14,3 %). Razen humanitarnosti (10,0 %), pozitivnih posledic t. i. begunske krize ne omenjajo. Pri učni obravnavi bi veljalo opozoriti na dejstvo, da begunski val Evropi ne prinaša znatnih demografskih sprememb s t. i. islamizacijo Evrope na čelu, na njeno gospodarstvo (izboljšanje razmer v finančno stabilnih državah, ki potrebujejo delovno silo) in družbo (priložnosti multikulturnih skupnosti). V okviru vzgojnega vidika bi se veljalo z dijaki še posebej pogovoriti o negativnih zaznavanjih beguncev in odpraviti njihove skrajno negativne predstave, ki izhajajo iz neresničnih dejstev (npr. »izkoreninjenje bele rase« in »kulturni in rasni

Slika 3: Države, ki so jih anketirani dijaki na nemem zemljevidu označili kot prevladujoče izvirne bližnjevzhodne in afriške (a), evropske vstopne (b), evropske tranzitne (c) in evropske ciljne (č) države migrantov aktualnega begunskega vala, s katerim se sooča Evropa

Vir: Rupnik 2016, 88-93.

Slika 4: Besedni oblak ključnih besednih zvez odgovorov anketiranih dijakov na vprašanje o glavnih vzrokih aktualnega begunskega vala v izvornih bližnjevzhodnih državah

Vir: Rupnik 2016, 96.

Slika 5: Besedni oblak ključnih besednih zvez odgovorov anketiranih dijakov na vprašanje o glavnih posledicah aktualnega begunskega vala v evropskih državah

Vir: Rupnik 2016, 97.

propad Evrope«). Ključno je razvijanje empatije, strpnosti in solidarnosti dijakov ter njihovega poznavanja in upoštevanja človekovih pravic, kot tudi pravic in dolžnosti, ki jih imajo kot člani EU.

Zaključek

Z uporabo teoretičnih in empiričnih spoznanj je bilo mogoče izdelati strokovno in didaktično utemeljeno ter neposredno aplikativno učno gradivo (učno pripravo za učitelje ter učni list za dijake) za obravnavo aktualne evropske begunske problematike pri pouku regionalne geografije Evrope v gimnaziji. Avtorsko zasnovano učno gradivo je dostopno v prilogah spletne različice magistrskega dela avtorice (Rupnik, M. (2016): *Aktualni dogodki prostorskih razsežnosti kot pomemben element regionalne geografije Evrope v gimnaziji: primer begunske krize*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta), ki je nastalo pod mentorstvom doc. dr. Eve Konečnik Kotnik in je dostopno na spletni strani Digitalne knjižnice Univerze v Mariboru (<https://dk.um.si/>). Didaktična konkretizacija vsebuje štiri geografsko relevantne vsebinske usmeritve, vezane na begunsko krizo: dijakovo poznavanje, razumevanje in kritično vrednotenje prostorskih značilnosti migracij, demografskih značilnosti migrantov ter vzrokov in posledic begunskega vala, pri čemer znotraj vsake še posebej izpostavlja razvijanje dijakove sposobnosti umeščanja informacij na zemljevid. V ospredje postavlja izobraževalni vidik, upošteva pa tudi vzgojnega (krepitev strpnosti, zavedanja multikulturalnosti in potrebe družbene proaktivnosti). V sklopu nadaljnjih raziskav bi jo veljalo izvesti pri učnih urah regionalne geografije Evrope in evalvirati njeno učinkovitost in rezultate. Zaradi narave aktualnega dogajanja, ki se mu potek in razsežnosti spreminjajo iz dneva v dan, bi veljalo tem spremembam slediti in jo sproti prilagajati oz. posodabljati. Učne obravnave izbranega aktualnega dogajanja bi se lahko lotili tudi skozi okvir katere od bolj specifičnih geografskih tem, npr. multikulturalnosti Evrope ali etnične segregacije beguncev v ciljnih evropskih državah, in v ospredje postavili vzgojni vidik.

Literatura

1. Cigler, N. (2004): Geografija v luči splošne izobrazbe sodobnih gimnazijcev ali katera geografska znanja spadajo v splošno izobrazbo. *Geografija v šoli*, 13 (3). 6-13.

2. De Simone, F., Gaál, M., Hočevar, M., Krek, I., Ogrin, D., Šeruga, I. idr. (2012): *Predmetni izpitni katalog za splošno maturo - geografija*. Ljubljana: Državni izpitni center.
3. Deveci, H. (2007): Teachers' Views on Teaching Current Events in Social Studies. *Educational Sciences: Theory&Practice*, 7 (1). 446-451.
4. *Frontex* (2016). Pridobljeno 13. 2. 2016, <http://frontex.europa.eu/>.
5. Haas, M. E., Laughlin, M. A. (2000): *Teaching Current Events: Its Status in Social Studies Today* (Raziskovalno poročilo). New Orleans: American Educational Research Association, National Council for the Social Studies.
6. *IOM, International Organization for Migration* (2016). Pridobljeno 15. 2. 2016, <http://www.iom.int/>.
7. Kolenc Kolnik, K. in Resnik Planinc, T. (2006): Izobraževalno poslanstvo geografije. *Šolsko polje* 17 (5/6). 71-82.
8. Konečnik Kotnik, E., Javornik Krečič, M. (2010): Kako učitelji geografije pojmujejo dobrega učitelja. *Geografija v šoli*, 19 (3). 62-70.
9. Lilek, D., Lipovšek, I. (2006): Odmevni dogodki kot sredstvo za doseganje ciljev pouka geografije. *Geografija v šoli*, 15 (2). 3-12.
10. Polšak, A. (2008): Poslanstvo in smisel šolske geografije. *Geografija v šoli*, 17 (3). 3-7.
11. Polšak, A., Dragoš, A., Resnik Planinc, T. in Škof, U. (2008): *Učni načrt - geografija - gimnazija: splošna, klasična, ekonomska*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
12. Popit, S., Resnik Planinc, T., Umek, M. (2002): Zakaj, kaj in kako poučevati geografijo. *Geografija v šoli*, 11 (1). 33-38.
13. Rupnik, M. (2016): *Aktualni dogodki prostorskih razsežnosti kot pomemben element regionalne geografije Evrope v gimnaziji: primer begunske krize*. Magistrsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
14. Senegačnik, J. (2005): *Geografija Evrope v šolskih učbenikih evropskih držav*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
15. Štok, K. (14. 9. 2015): Zakaj je prišlo do begunske krize ravno zdaj (I. del). *MMC RTV SLO*. Pridobljeno 14. 2. 2016, <http://www.rtvsl.si/begunska-kriza/ozadje-begunskekrize/374837>.
16. *UNHCR, The United Nations Refugee Agency* (2016). Pridobljeno 15. 2. 2016, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>.